

Milstolpar i Upplands-Bro

1 Inledning och översikt

Som amatörforskare har jag intresserat mej för att försöka fastställa lägena för de milstolpar som funnits i Upplands-Bro, dvs tidigare Bro härad. Jag gjorde en första redovisning 2012. Fortsatt forskning har resulterat i denna uppdaterade version, 2018.

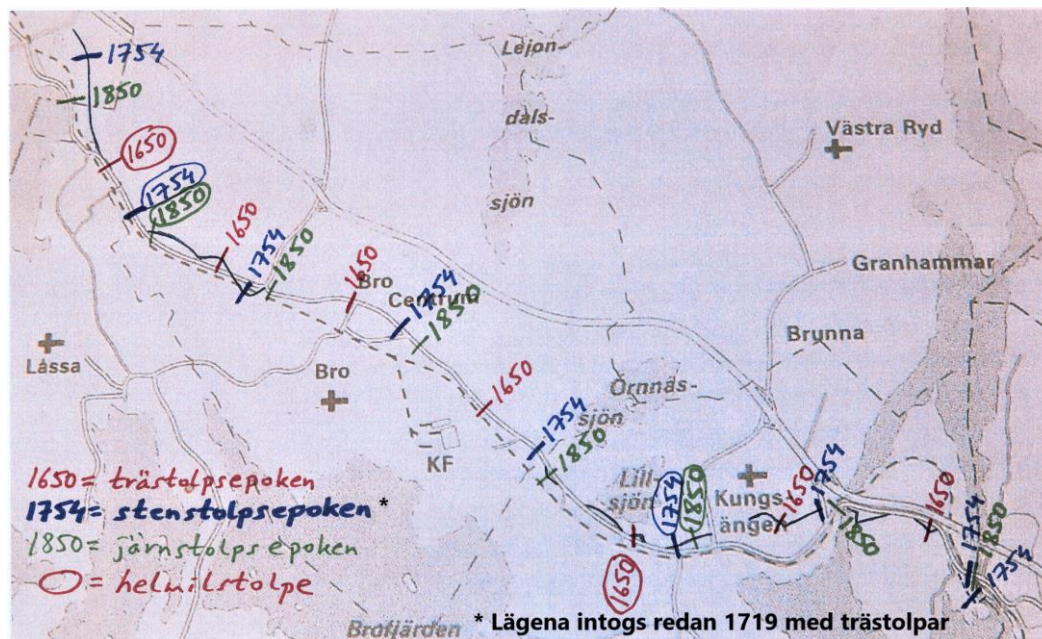
Genom Bro härad löpte Stora landsvägen Stockholm-Enköping genom Näs, Bro och Låssa socknar. Vägen försågs i mitten av 1600-talet med milstolpar på varje kvartmil. Det var 4500 alnar (2.672 m) mellan varje stolpe. En mil var alltså 18.000 alnar (10.688,5 meter). Utifrån milstolparna kunde de som reste med hästskjuts eller diligens beräkna hur mycket de skulle betala för skjutsen och omvänt kunde skjutsbönderna beräkna hur mycket de skulle ta betalt. De första milstolparna var av trä, men de ersattes senare av mer beständiga sten- och järnstolpar. I Bro härad har milstolpar endast funnits längs Stora landsvägen (Enköpingsvägen).

När större vägförändringar skedde måste väglängden mätas om och milstolparna sätts i nya lägen. Detta medförde efter hand en lägesförskjutning av milstolparna mot Stockholms-hållet.

Genom att studera äldre kartor och handlingar kan vi urskilja tre generationer av milstolplägen i vår trakt. Jag har valt att kalla dessa generationer för:

- ✓ **milstolplägen 1650** - trästolpar uppsattes för första gången i 7 lägen under 1650-talet,
- ✓ **milstolplägen 1719** - året för den vägmätning som pekar ut nya, nu 8, lägen för trästolparna, vilka 1754 ersattes med stenstolpar på samma platser,
- ✓ **milstolplägen 1850** - året då de 8 milstolparna uppsattes i nya lägen, nu som järnstolpar.

De tre generationernas milstolplägen i Upplands-Bro är översiktligt utritade på nedanstående karta på vilken författaren har kompletterat Enköpingsvägen med äldre vägavsnitt. Helmilstolpar är inringade.

Milstolparnas exakta lägen har jag, om inget annat sägs, i det följande valt att rita in på den ekonomiska 50.000-dels kartan från 1951-52 eftersom den har hög detaljeringsgrad där även den äldre vägen syns tydligt (Kartor ur Lantmäteriets historiska kartarkiv).

2 Milstolplägen 1650

Under något av 1650-talets första år uppmättes vägen Stockholm-Övergran och försågs med milstolpar i trä. Inom Bro härad blev det 7 lägen. På varje helmil uppsattes två stolpar, en på vardera sidan om vägen, varav en av stolparna angav antalet mil från Stockholm. När träet så småningom ruttnade fick stolparna bytas mot nya.

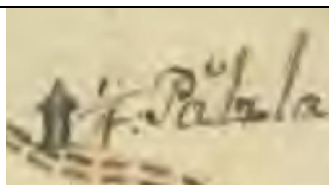
På en karta från 1696 (Delineation över Broo och Håbo häradsallmänningar, B26) markeras någorlunda precisa lägen för milstolpar inom Bro och Låssa socknar. För Näs socken kan vi hitta ungefärliga lägesuppgifter i en specifikation från 1716 och i några fall hittar vi dessutom exakta uppgifter på hemmanskartor. Utifrån dessa underlag kan vi ganska väl fastställa de sju milstolplägena under den första stolpgenerationen. Inledningsvis var stolparna korta (1,5 m) men blev snart betydligt resligare (4-6 m). Utseendet kan ha varierat vid olika tidpunkter vilket illustrationerna intill kan ge en hint om.

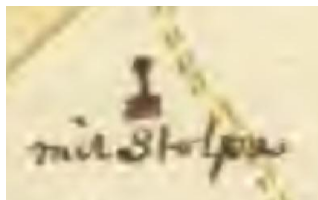
Författaren vid en milstolpe vid Postvägen på Åland.

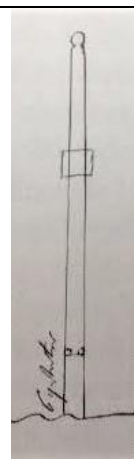
Västmanländsk milstolpe i början av 1700-talet.

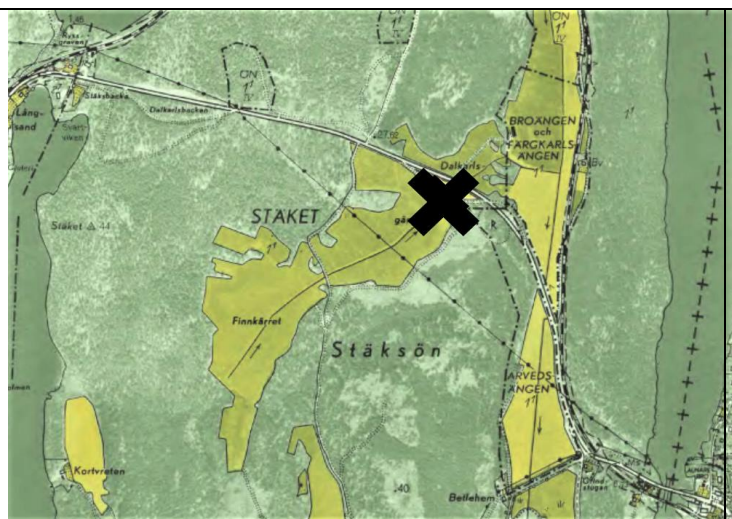
"1/4 Pähla" vid nuvarande Bro-rondellen enligt 1696 års karta.

Milstolpe (1/4) i Knektbacken enligt 1701 års karta.

1716 års stolpe var röd och 5,5 m hög och stod direkt i mark.

Dalkarlgården på Stäksön.

Typ: 1/4-milstolpe (2 1/2 mil från Stockholm).
Plats: Exakt plats. Vid vägbron på gamla vägen, vägens södra sida. Platsen framgår av geometrisk karta över Stäkets kungsgård 1690. 1716 anges platsen som "Färjekarls, 2 1/2" (gården kallades på den tiden för Färjekarlsängen).

Knektbacken (Kyrkvägen) i Kungsängen.

Typ: 1/4-milstolpe.
Plats: Exakt plats. Vägens södra sida, vid korsningen mellan nuvarande Kyrkvägen och Alkärrsvägen i Kungsängen. Platsen framgår av ägodelningskarta över Näs kyrkby 1701.

Urfjäll.

Typ: Helmilstolpe, en stolpe på var sida om vägen (3 mil från Stockholm),
Plats: Ungefärlig plats, vid landsvägens dåvarande sträckning (inritad med svart streck). 1716 anges platsen vara "ovanför Tibble vid Sylta gårde".

Lindängen (vid Lindhagaberg).

Typ: ¼-milstolpe.
Plats: Exakt plats. Strax SO om dåvarande torpet. Lindängen (mellan Hedersberg och Lindhagaberg). Platsen framgår av delineationskarta 1696 och geometrisk karta över Härnevi 1713. 1716 anges platsen vara "vid Lindängs tee" (tä = fägata).

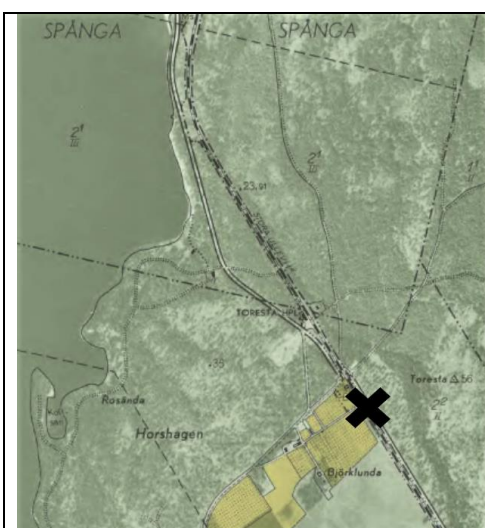
Nära Bro-rondellen.

Typ: ¼-milstolpe.
Plats: Exakt plats, strax väster om Bro-rondellen vid Bro centrum. Platsen framgår av delineationskarta 1696 och geometrisk karta över Härnevi 1713.

Kallhäll (Bro Park).

Typ: ¼-milstolpe.
Plats: Exakt plats. Vägens norra sida vid nuvarande Kallhäll på Jurstas tidigare ägor. Platsen framgår av delineationskarta 1696 och ägomättningskarta över Jursta 1713.

S-kurvan vid Toresta.

Typ: Helmilstolpe, en stolpe på var sida om vägen (4 mil från Stockholm),
Plats: Ungefär vid f d järnvägs korsningen. Platsen framgår av delineationskarta 1696.

3 Milstolplägen 1719

1718-19 genomfördes en ny vägmätning i Uppsala län. Vägmätningen är inte bevarad, men 1752 upprättades en förteckning över milstolpar i Bro härad ("Memorial och förteckning på milstenarna uti höfdingedömet"), baserad på de lägen som bestämdes 1719. De nya milstolplägena låg i förhållande till tidigare 800-1.100 m österut, dvs närmare Stockholm. Huvudanledningen var ändrade stolplägen på Järfälla-sidan. Trästolpar uppsattes således i dessa nya lägen 1719 eller strax därefter.

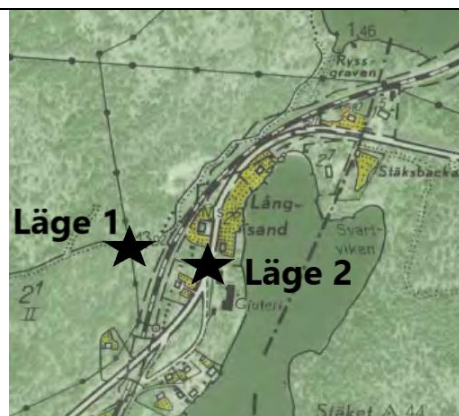
Så småningom bestämdes att milstolparna skulle uppföras i ett dyrare men mer beständigt material än trä. Genom landshövdingens i Uppsala Carl von Grooth försorg ersattes trästolparna inom Bro härad år 1754 med åtta milstolpar i sten, placerade på stenfundament, och på samma platser som tidigare.

Vid brobygget 1804 över Stäkets sund måste landsvägens dragning vid sundet ändras och milstolpen vid sundet behövde flyttas till den nya vägen. Men i stället för att flytta själva stolpen till den nya platsen uppsattes där en ny stenstolpe designad av brobyggaren Samuel af Ugglas (se bilden nedan).

Under 1840-talet flyttades de två milstolparna i Långsandsbacken resp i Ullevi skog till nya lägen i samband med omläggning av landsvägen.

Nästan alla von Grooth-stenar i Bro härad är idag försvunna. Av 8 stolpar är endast 1 ½ bevarade.

	
Stäkets sund. Typ: ½-milstolpe (2½ mil från Stockholm). <u>Läge 1</u>: ca 100 m väster om sundet, vägens norra sida. Trästolpe, från 1754 stenstolpe. Platsen framgår av karta över Almare Stäket 1802-03. <u>Läge 2</u> (från 1805): Fjärdingstolpabacken på landsvägen via bron över Stäketholmen (bron inritad med svart streck). Platsen framgår av länskarta 1850.	I stället för att flytta Grooth-stolpen till läge 2 lät brobyggaren af Ugglas 1805 uppföra en egen milstolpe på den nya platsen, Fjärdingstolpabacken. Stolpen är utförd i rödgrå granit, är ca 120 cm hög vartill kommer fundamentet om ca 30 cm. Som vi ska se i nästa avsnitt flyttades stolpen senare, när bron revs, tillbaka till läge 1. Den tidigare Grooth-stolpen är försvunnen. Foto från kommunens bildarkiv.

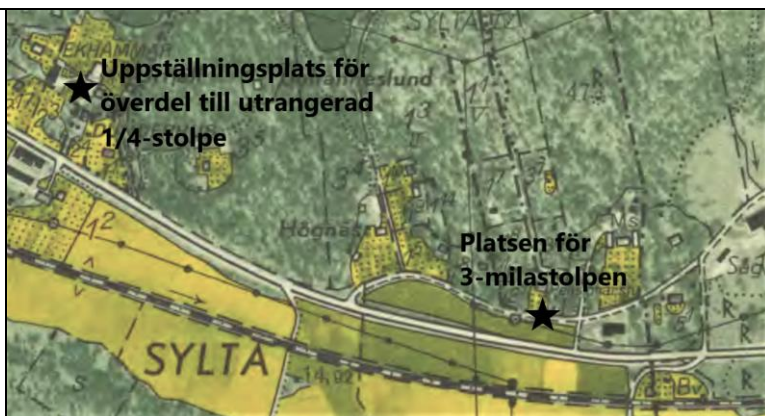

Långsandsbacken (Svartviken).

Typ: ¼-milstolpe. Trästolpe, från 1754 stenstolpe.

Läge 1: Ungefär vid nuvarande Bergaskolan. 1752 anges platsen "vid lill Stäket uti Långsands backen".

Läge 2: Milstolpen flyttades, sannolikt 1847, till nytt läge då nya landsvägen var klar. Platsen framgår av länskarta 1850. Stenstolpen är försvunnen.

Sylta gårde (Diligensvägen).

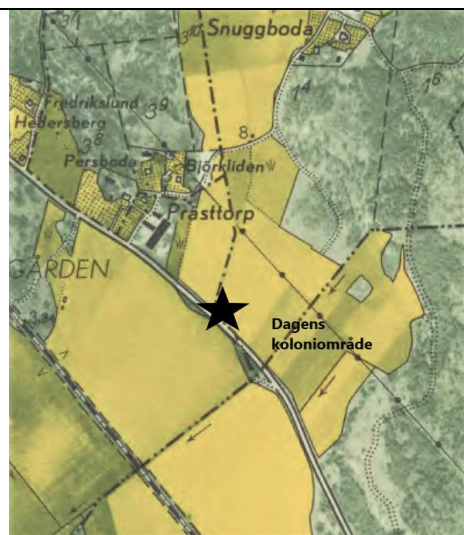
Typ: Helmilstolpe (3-mil från Stockholm). Trästolpar på vardera sidan om vägen, från 1754 en stenstolpe på vägens norra sida. Texten på stenen har haft lydelsen "TILL STOCKHOLM 3 MIL, ENKÖPING 4 5/8 MIL, V GROOTH, 1754".

Plats: Exakt plats. Ca 150 m väst om ägogräns mellan Sylta och Tibble. Platsen framgår av Sylta storskifteskarta 1765, Sylta lagaskifteskarta 1845 och länskarta 1850. Stenstolpen är försvunnen.

Urfjäll.

Denna lilla sten, 55 cm hög och försedd med inskriptionen "¼" står vid Urfjäll (RAÄ Kungsängen 111:1). I själva verket är det överdelen av en von Grooth-stolpe. Till skillnad mot helmilstolparna hade kvartstolparna rundad topp. Eftersom det vid Urfjäll-Tibble endast har funnits 3-milastolpar är den här ¼-stolpen helt malplacerad och hitflyttad från annan plats. Om stolpen härstammar från trakten är kvartstolparna vid Långsand eller Prästtorp närmast.

Prästtorpsängen.

Typ: ¼-milstolpe. Trästolpe, från 1754 stenstolpe.

Plats: Exakt plats. Vägens norra sida, vid nuvarande Husbyinfarten. Vid dåvarande gränsbäck mellan Hernevi och Husby. 1752 anges platsen vara "vid Lindängen och Knöpplan". Platsen framgår av Härnevi storskifteskarta 1770 och länskarta 1850. Stenstolpen är försvunnen.

Ekboda.

Typ: ½-milstolpe. Trästolpe, från 1754 stenstolpe.

Plats: Ungefär vid nuvarande Finnsta-rondellen. 1752 anges platsen vara "Uti Eldbro gatan vid Jungfru Krogen" (åsyftar Elbro-torpet). Platsen framgår av länskarta 1850. Stenstolpen är försvunnen.

Vallby torp.

Typ: ¼- milstolpe. Trästolpe, från 1754 stenstolpe.

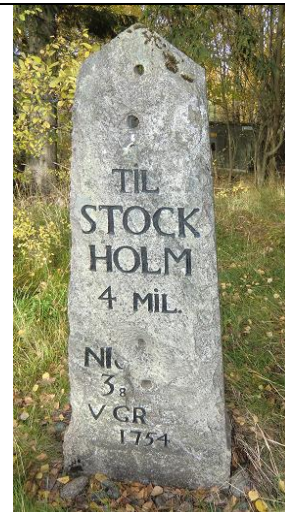
Plats: Exakt plats. Vägens norra sida, strax öster om f d Vallby torp. Platsen framgår av karta över Vallby 1782 och länskarta 1850.

Stenstolpen är försvunnen.

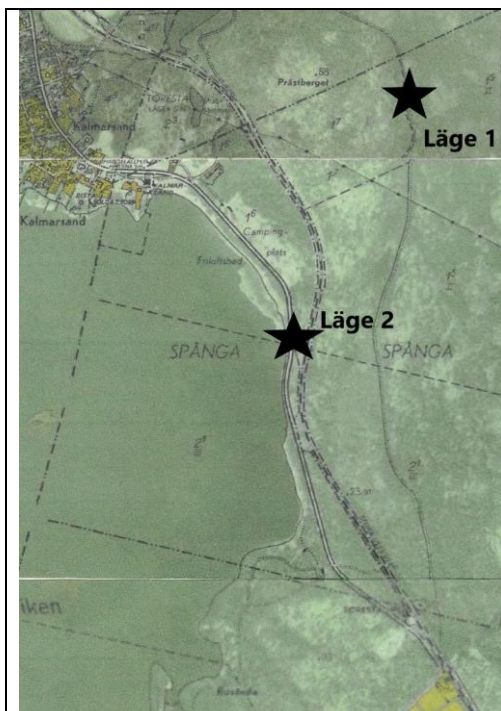

Stora Ullevi (Sofielund).

Typ: Helmilstolpe (4 mil från Stockholm). Trästolpar på var-dera sidan om vägen, från 1754 en stenstolpe öster om vägen. Plats: Ursprunglig plats framgår av karta över Torresta och Stora Ullevi 1782 (kartan anger felaktigt att det var en ¼-stolpe) samt länskarta 1850. Stolpen är idag uppställd ca 400 m söder om ursprungplatsen.

Denna von Grooth-milstolpe stod 1754-1850 på ett stenfundament vid landsvägen (se karta bredvid). Därefter användes den som grindstolpe vid en gård, därav borrhålen. 1979 återfanns stolpen vid Höglunda där den nu står uppställd. Stolpen mäter 135 cm. Den nedre delen av texten har haft lydelsen "ENKÖPING 3 5/8 MIL, V GROOTH, 1754".

Ullevi skog.

Typ: ¼-milstolpe. Trästolpe, från 1754 stenstolpe.

Läge 1: 1700-talsvägen, strax söder om dåvarande häradsgården. Förteckning 1752 anger "på Ullevi skog vid pass 200 alnar (= 120 m) ifrån (härad)skillnaden".

Läge 2: Stolpen flyttades till ett nytt läge vid Kalmarsand när nya vägen var klar 1847.

Stenstolpen är försvunnen.

5 Milstolplägen 1850

1850 uppsattes milstolpar i järn av landshövdingen i Uppsala Robert von Kramer. De flesta av de 8 stolplägena flyttades 300-500 m österut från de tidigare lägena medan några förblev i de tidigare lägena. 7 järnstolpar ersatte von Grooths stenstolpar, trots att dessa var i gott skick. Järnstolparna var 88 cm höga och stod på ett stenfundament. Ingjutet var krona, milavstånd, R:v.K (= *Robert von Kramer*) och året 1850. På den åttonde platsen, vid Stäket, behölls dock den stenstolpe som tidigare uppsatts av af Ugglas.

1891 upphörde de formella kraven på milstolpars uppsättande, varefter stolparnas ursprungliga betydelse efter hand försvann. Milstolparna blev istället minnesmärken från en svunnen epok. Dessa minnesmärken har i några fall flyttats en liten bit från ursprungsläget beroende på vägarbeten m m. 1922 beslöts att medfarna milstolpar i häradet skulle lagas.

I förekommande fall anges nedan inom parentes Riksantikvarieämbetets objektnummer för fornlämningar, RAÄ.

Stäket

(RAÄ Kungsängen 2:1).

Typ: ½-milstolpe, i rödgrå granit och 120 cm hög med texten: "Almare Stäk, 2½ mil från Stockholm, 1805".

Läge 2: Vid Fjärdingstolpabacken den tidigare landsvägen via Stäketholmen (jfr föregående avsnitt).

Läge 3: Stolpen flyttades till ungefär nuvarande plats 1864 när bron revs och vägen ändrades (har flyttats några gånger).

Svartviken.

(RAÄ Kungsängen 15:1).

Typ: ¼-milstolpe.

Plats: Nuvarande uppställningsplats är vid infarten till bostadsområdet Svartviken. Ursprunglig plats var i backen 130 m söderut, västra sidan, mitt emot Enköpingsvägen 8 (se bild). Platsen framgår av järnvägscharta 1872 och generalstabskartan 1873.

Stolpen togs bort från ursprungsplatsen i slutet av 1800-talet (nämns inte i vägdelningslängderna för 1897 eller 1915 och syns inte heller på sekelskiftesfoton) och förvarades senare på tomten Hällebo, Enköpingsvägen 6. Uppsattes efter renovering på nuvarande plats 2011.

Ur järnvägschartan 1872.

Tibble gårdsväg.

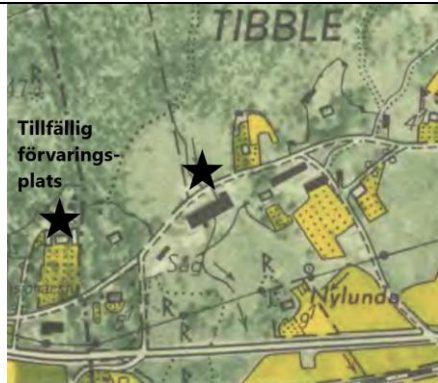
(RAÅ Kungsängen 50:1).

Typ: Helmilstolpe.

Plats: Gamla landsvägen i Tibble, nära soldattorpet.

Ursprunglig plats (jfr generalstabskartan 1873 samt vägdelningslängder 1897 och 1915).

Stolpen var borttagen en tid och förvarades vid Sandgrind tills den åter uppsattes på fundamentet 1955.

Aspvik.

(RAÅ Kungsängen 186:1).

Typ: ¼-milstolpe.

Plats: Enköpingsvägen, vid gamla vägens mynning i skogsbrynet. Platsen framgår av generalstabskartan 1873 samt vägdelningslängder 1864 och 1897.

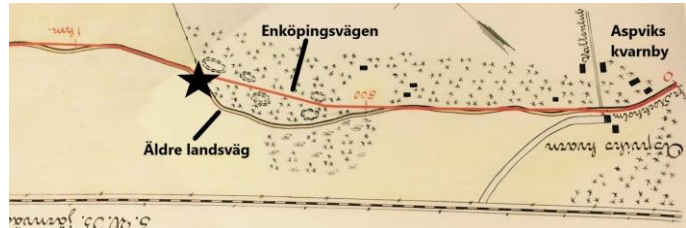
Stolpen togs bort kring förra sekelskiftet (nämns ej i vägdelningslängd 1915) och förvarades vid Sandgrind (RAÅ 47:1), där för övrigt en ledamot i vägstyrelsen bodde.

Stolpen är försvunnen sedan 1990-talet.

Fotot av stolpen vid Sandgrind är taget av Stefan Nordin.

Karta 1979.

Karta 1924.

Ekboda.

(RAÅ Bro 114:1).

Typ: ½-milstolpe.

Plats: Ursprunglig plats är strax NV om nuvarande.

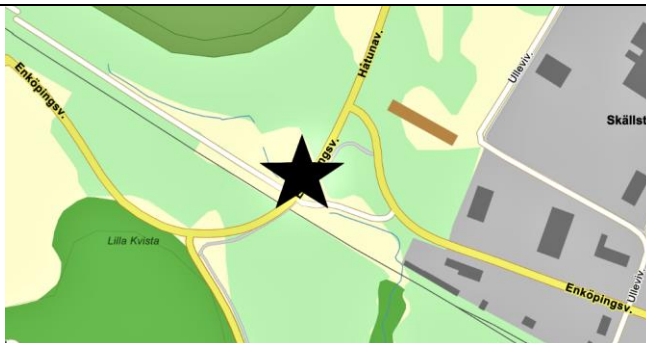
Ursprungsplatsen framgår av generalstabskartan 1873 samt vägdelningslängder 1897 och 1915. Flyttades till nuvarande plats 2011 pga dammbygget.

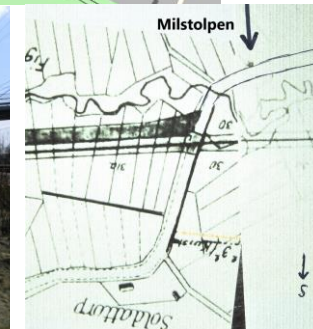
Jursta-bron.

Typ: ¼-milstolpe.

Plats: 30 m öster om Vallby gamla stenbro, vid norra brofundamentet för trafikplatsen Enköpingsvägen/ Håtunavägen. Platsen framgår av järnvägskartan 1872 samt vägdelningslängder 1897 och 1915. Stolpen är försvunnen.

Stolpen stod vid vänstra brofästet.

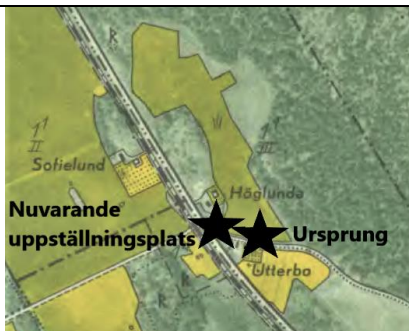
Ur järnvägskartan 1872.

Höglunda.

(RAÅ Låssa 68:1).

Typ: Helmilstolpe.

Plats: Ursprunglig plats är 60 m österut, mitt emot dåvarande torpet Utterbo. Platsen framgår av järnvägskartan 1872, generalstabskartan 1873 och vägdelningslängd 1897. Stolpen flyttades 1995 till nuvarande plats vid järnvägsbygget.

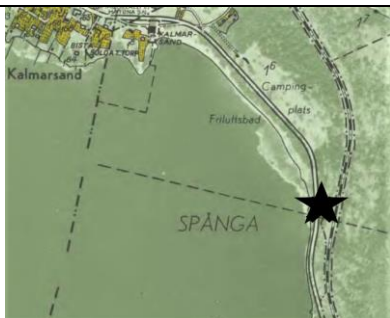

Kalmarsand.

(RAÅ Bro 3:1, f d Kalmar 91:1).

Typ: ¼-milstolpe.

Plats: Står på ursprunglig plats (jfr järnvägskartan 1872 och generalstabskartan 1873).

Källor (utöver ovan nämnda):

Stockholms läns museums register över milstolpar.

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister.

Boken Milstolpar av Stefan Nordin.

Uppsats om milstolpar i Järfällaboken del II av Stefan Nordin.

Lantmäterikartor.

Allmän hembygds litteratur.

Egen analys samt besök på plats.

Samtliga foton är, om inget annat sägs, tagna av författaren.